

ДИНАМІКА ШИРОКОВЖИВАНИХ ЖІНОЧИХ ОСОБОВИХ ІМЕН МІСТА ТЕРНОПОЛЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються широкоживані власні особові жіночі імена: основа стабільних імен, зміни у складі широкоживаних імен, збереження класичних і поява нових імен, частота вживання протягом другої половини ХХ ст.; представлено їх динаміку.

Ключові слова: іменник, жіноче ім'я, коефіцієнт однойменності, особове ім'я, широкоживані імена.

Ніна Свистун. ДИНАМИКА ШИРОКО РАСПРОСТРАНЁННЫХ ЖЕНСКИХ ЛИЧНЫХ ИМЁН ГОРОДА ТЕРНОПОЛЯ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА

В статье анализируются широко распространенные женские личные имена: основа стабильных имён, изменения в составе широко распространенных имён, сохранение классических и появление новых имён, частотность употребления на протяжении второй половины ХХ века; представлена их динамика.

Ключевые слова: именная, женское имя, коэффициент одноименности, личное имя, широко распространенные имена.

Nina Svystun. DYNAMIKS OF THE WIDELY USED FEMALE PERSONAL NAMES OF TERNOPIL IN THE SECOND PART OF THE XX CENTURY

Widely used female personal names of Ternopil region of the second part of the XX century, core of the stable names, changes in content of widely used female names, saving of classic names and appearance of new ones, which were not in use earlier, the frequency of application are analyzed in this article.

Key words: noun, female name, coefficient of same name, proper name, widely used names.

Власні імена кожного народу, який має уже сформовану складну систему ідентифікації особи, – це найстаріша антропонімійна категорія, що пройшла складний шлях еволюції. Ім'я – це знак, на основі якого ідентифікується та індивідуалізується особа.

У процесі історичного розвитку змінюється суспільно-економічний, політичний стан, що накладає певний відбиток і на антропоніміку, зокрема на власні особові імена. Одні імена можуть з'являтися, інші – зникати, в одних може збільшуватися коло вживання, в інших – згасати, може змінюватися і соціальний аспект вживання власних імен. «Такі явища, – зазначає М. Л. Худаш, – є звичайними атрибутами еволюції даної ділянки мовної дійсності і до якихось кардинальних зрушень у системі власних імен не приводять, а становлять важливий предмет наукового зацікавлення» [7, с. 150].

Останнім часом увагу дослідників привернула проблема статичності і динаміки мови, а також методів синхронічного та діахронічного її опису. Так, динаміку лексичних норм української літературної мови ХХ століття дослідила Л. В. Струганець. Нею обґрунтовано лінгвістичну і соціально-історичну сутність літературної норми, кодифікації, уперше в українському мовознавстві представлено методику використання комп'ютерного програмування для вивчення динамічних зрушень у лексичному фонді літературної мови [6]. Динамічні процеси в лексиці та фразеології сучасної української мови 1980–1990 рр. проаналізував О. А. Стишов [5], динаміку української офіційної антропонімоформули на слов'янському фоні та еволюцію антропонімних формул у слов'янських мовах дослідила професор С. М. Медвідь-Пахомова [2; 3].

Ми у своєму дослідженні акцентуємо увагу на динамічності антропонімійної системи. Вона, як зазначає В. Д. Бондалетов, рухома не лише в діахронічному плані (змінюється склад імен), а й в синхронічному (імена, вживані в конкретний період життя мови, взаємопов'язані

між собою) [1, с. 92]. Саме тому синхронічний та діахронічний аналізи, маючи різні предмети дослідження в межах одного об'єкта – мови або котрогось її елемента, – доповнюють один одного та дають змогу простежити і сучасний стан іменника, і його зміни в процесі історичного розвитку. Досліджуючи іменник певного регіону, доцільно виділяти в ньому синхронічні зміни для того, щоб, по-перше, вивчити системні зв'язки структурних елементів та їх функціонування в конкретний момент життя мови і, по-друге, уявити собі історію мови шляхом зіставлення якомога більшої кількості синхронних зрізів.

Іменник м. Тернополя як одного з історичних і культурних регіонів України ще не був предметом глибокого наукового дослідження. Відсутність всебічного вивчення іменника цієї території, яке б ґрунтувалося на аналізі відповідного матеріалу й виявляло динаміку розвитку системи іменування, зумовлює актуальність обраної теми. Метою нашої праці є аналіз широковживаних жіночих імен новонароджених міста Тернополя другої половини ХХ століття, їх якісний та кількісний склад.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань застосовуємо такі основні методи, як описовий, статистичний (шляхом суцільної вибірки імен за кожним десятиліттям), використовуємо також елементи зіставної методики. У статті залучаємо методіку хронологічних зрізів та кількісно-якісний метод, запроваджені ще В. Д. Бондалетовим. Методика хронологічних зрізів полягає в тому, що імена розділені на групи, так звані хронологічні зрізи за десятками років. До кількісно-якісного методу вдаємося для визначення широковживаних імен. Для цього кількість носіїв кожного досліджуваного року (зрізу) ділиться на кількість імен. Одержане число, заокруглене до цілого, є середнім коефіцієнтом однойменності (СКО). Імена з кількістю носіїв, що дорівнює СКО і вище нього – широковживані.

Джерелом дослідження широковживаних жіночих особових імен м. Тернополя ХХ століття є списки та журнали видачі свідоцтв про народження Тернопільського міського загсу, оскільки з 1950 року до кінця століття новонароджених реєстрував саме він (тепер – міський відділ реєстрації актів цивільного стану Тернопільського міського управління юстиції).

Як відомо, мотиви найменування бувають різні. Найчастіше вони пов'язані з естетичними, релігійними та політичними вподобаннями чи переконаннями середовища, в якому живе найменувач [8, с. 42]. На сьогодні вибір імені є юридично вільним і в усіх випадках залежить виключно від волі найменувачів, тобто батьків.

Група широковживаних жіночих імен досліджуваного періоду нараховує 32 позиції.

У 1950 році виявлено 4 широковживані імені: *Анна* (10), *Інна* (10), *Наталія* (10), *Олександра* (10), носіями яких є 40 новонароджених дівчаток, що становить 7,82% від усіх новонароджених жіночої статі цього періоду. Із поданого набору антропонімів усі запозичені: *Анна* – давньоєврейське, *Інна* і *Наталія* – латинські, *Олександра* – грецьке.

У 1960 році трапилося 7 широковживаних імен (з варіантами – 9), носіями яких є 55 новонароджених дівчаток (питома вага 10,49%): *Валентина* (9), *Віра* (8), *Дарія* (7), *Дара* 1 (8), *Лариса* 3, *Лариса* 4 (7), *Олександра* (9), *Стефанія* (7), *Тамара* (7). Порівняно з минулим десятиріччям набір широковживаних імен змінився. Друге десятиліття поспіль у складі широковживаних функціонує антропонім *Олександра*. Межі жіночого іменника розширилися за рахунок антропонімів *Валентина*, *Віра*, *Дарія*, *Лариса*, *Стефанія*, *Тамара*, які витіснили імена *Анна*, *Інна*, *Наталія*. Імена *Анна* та *Інна* змінили свої позиції, опустившись до рівня маловживаних та найменш уживаних імен відповідно. Покращив свій статус антропонім *Наталія*, піднявшись до рівня частотного десятка найуживаніших імен і не покидаючи його до кінця досліджуваного періоду. Серед широковживаних імен II зрізу всі антропоніми можна назвати випадковими, оскільки вони перебували в цьому статусі в основному по одному разу, перемістившись згодом до складу маловживаних або найменш уживаних імен (за винятком антропонімів *Валентина* і *Лариса*, які в попередньому зрізі (1950 р.) перебували у складі частотного десятка найуживаніших імен). Зазначимо, що імена *Анна* і *Ганна* трактуємо як варіанти (за Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківською [4]), хоч антропонім *Анна* можна трактувати і як скорочення від *Анюта* (в розмовній мові).

Імена *Алла* і *Любов* потрапили до широковживаних лише в цьому десятиріччі, проте перше з них завжди перебувало у статусі маловживаних, а під кінець століття – на рівні найменш уживаних імен, а друге – перші два десятиліття перебувало в частотному десятку найуживаніших імен, а починаючи з IV і до кінця досліджуваного періоду теж опустилося до рівня маловживаних, а згодом і найменш уживаних імен. Межі широковживаних імен розширилися за рахунок антропоніма *Лілія*. З групи частих імен у цьому десятиріччі вийшло і перейшло до широковживаних ім'я *Марія*. До статусу широковживаних повернувся антропонім *Анна/Ганна*.

У 1980 році в межах широковживаних функціонувало лише 4 імені: *Анна/Ганна* (32), *Лілія* (31), *Марія* (35), *Юлія* (61). Їх носіями виявилось 159 новонароджених дівчаток цього періоду (питома вага 10,67%). У цьому десятиріччі до широковживаних додалось ім'я *Юлія*. Друге десятиріччя поспіль у статусі широковживаних перебувають імена *Лілія* та *Марія*.

У 1990 році для найменування новонароджених дівчаток було використано 14 широковживаних імен, включаючи варіанти. Це такі імена: *Анастасія/Настасія* (37), *Анна/Ганна* (30), *Вікторія* (42), *Зоряна* (37), *Інна* (25), *Лілія* (39), *Людмила* (27), *Олена/Альона* (38), *Катерина* (44), *Надія* (36), *Світлана* (28), *Уляна* (38). Носіями цих імен є 421 новонароджена дівчина (питома вага 21,47%). У цьому десятиріччі межі широковживаних імен змінилися як в якісному, так і в кількісному планах. Знову повернулися до широковживаних імена *Анна/Ганна*, *Інна* (у минулому зрізі вони опустилися до рівня маловживаних). Стрімко покращили свої позиції і піднялися до рівня широковживаних антропоніми *Анастасія*, *Вікторія*, *Зоряна*, *Катерина*, *Уляна*. Покинули частотний десяток, перемістившись до групи широковживаних, антропоніми *Людмила*, *Олена*, *Надія*, *Світлана*. Третє десятиріччя поспіль у групі широковживаних залишається ім'я *Лілія*.

У 2000 році було зафіксовано 12 (з варіантами 13) широковживаних імен, носіями яких є 345 новонароджених жіночої статі, що становить 25,93% від усіх новонароджених дівчаток цього періоду. Це такі антропоніми: *Анна* (18), *Ілона* (22), *Мар'яна* (30), *Марія* (36), *Марта* (20), *Оксана* (18), *Ольга* (44), *Олена/Альона* (38), *Соломія* (29), *Софія* (45), *Уляна* (17), *Яна* (28).

У цьому десятилітті продовжують функціонувати антропоніми *Анна*, *Олена*, *Уляна*, повернулося з групи частих ім'я *Марія*.

Цікавим для дослідження є ім'я *Мар'яна*, яке було дуже популярним у XIX столітті, у XX столітті вживається в основному в межах найменш уживаних, у минулому десятилітті воно стрімко потрапило в десяток найуживаніших імен, а у кінці століття цей антропонім – серед широковживаних імен. У цьому десятиріччі до широковживаних додалися імена *Ілона*, *Марта*, *Оксана*, *Ольга*, *Соломія*, *Софія*, *Яна*. На популярність деяких з цих імен вплинув фактор моди (*Ілона*, *Софія*).

Угорське *Ілона* було цілком відсутнє у перших трьох зрізах (1950–1970 рр.), пізніше перебувало у статусі мало- та найменш уживаних, а в останньому зрізі (2000 р.) воно стрімко увірвалося до найуживаніших. Та ж сама ситуація з іменами *Соломія* та *Яна*. Подібним чином набував популярності антропонім *Марта*, лише в останньому десятиріччі одержавши статус широковживаних. Один раз під кінець століття потрапив до широковживаних антропонім *Софія*, в усі десятиріччя перебуваючи серед мало- або найменш уживаних.

Цікава динаміка антропонімів *Оксана* і *Ольга*. Ім'я *Оксана* у першому досліджуваному десятиріччі перебувало у статусі маловживаних, потім усі десятиріччя поспіль не покидало частотного десятка найуживаніших імен, лише у 2000 році (останній зріз) воно потрапляє до широковживаних. Антропонім *Ольга* протягом усього досліджуваного періоду перебував у частотному десятку найуживаніших імен, залишивши його лише в кінці століття, в останньому зрізі, опустившись до рівня широковживаних імен.

Отже, серед жіночих імен можна виділити такі, які протягом досліджуваного періоду перебували серед широковживаних і піднімалися в групу частих (частотний десяток найуживаніших імен) і ті, що ніколи не перебували вище статусу широковживаних імен. Перша група є більш чисельною. До неї входило 18 антропонімів: *Анастасія*, *Валентина*, *Вікторія*, *Ірина*, *Катерина*, *Лариса*, *Любов*, *Людмила*, *Марія*, *Мар'яна*, *Надія*, *Наталія*, *Оксана*, *Олена*,

Ольга, Світлана, Софія, Юлія. 15 антропонімів ніколи не входили до групи частих. Це такі імена: *Анна/Ганна, Алла, Віра, Дарія, Зоряна, Глона, Інна, Лілія, Марта, Олександра, Соломія, Стефанія, Тамара, Уляна, Яна.*

Представлена в статті методика аналізу особових імен може стати основою для подальших наукових досліджень та зацікавлень з метою збагачення загальноукраїнського іменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Медвідь-Пахомова С. М. Динаміка української офіційної антропонімоформули на слов'янському фоні / С. М. Медвідь-Пахомова // Українська ономастика: зб. наук. праць. – К.: НАН України, 1998. – С. 115–119.
3. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 1999. – 248 с.
4. Скрипник Л. Г. Власні імена людей: словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К., 1996. – 335 с.
5. Стишов О. Динамічні процеси в лексиці та фразеології сучасної української мови 80–90-х років / О. Стишов // Najnowsze dzieje języków słowiańskich. – Opole: Uniwersytet Opolski, 1999. – S. 90–103.
6. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Любов Струганець. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352 с.
7. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.
8. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: конспект лекцій / Павло Чучка. – Ужгород: Видавництво УДУ, 1970. – 104 с.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2017 р.